

HUDEBNÍ TEORIE STŘEDOVĚKU

(syllabus)

0. Kulturně historický exkurz (Morawski: 14 – 30)

1. HUDEBNÍ PÍSEMNICTVÍ V OBDOBÍ PATRISTIKY

Aurelius Augustinus (sv. Augustin 354 - 430): *De Musica, Confessiones*

Anicius Manlius Severinus Boëthius (asi 480 – 524, poslední Říman a první scholasticus):
De institutione musicae

Flavius Magnus Aurelius Cassiodorus (asi 490 - 583):
Institutiones divinarum et secularum litterarum, 5. kapitola: De Musica (GS I)

Isidorus Hispalensis (sv. Isidor Sevilský, asi 560 - 636):
Etymologiarum sive originum libri XX, 3.kniha: Sententiae de musica (GS I)

2. HUDEBNÍ PÍSEMNICTVÍ V OBDOBÍ SCHOLASTIKY

2.1 Problematika tónového systému (Morawski: 60 – 69)

2.1.1 Církevní tóniny - vznik a charakter

Flaccus Alcuin (asi 730 - 804): *Flacci Alcuini, seu Albini musica (GS I)*

Aurelianus Reomensis (9.stol.): *Musica disciplina (GS I)*

Pseudohucbald: *Alia Musica (GS I)*

2.1.2 Systém středověkých tónin – formování tonálního systému (Morawski: 69 – 85)

(--> **Ukázka 6.01**, určování příslušnosti nápěvu k tónině, ambitus, dominanta, finála, reperkuse, klíčování)

2.1.3 Přechod od tetrachordového chápání k hexachordu

Amelio Bernelius (okolo roku 1000): *Musica (GS I)*

(--> **Ukázka 6.02**)

2.1.4 Hexachord - charakteristika, funkce a důsledky (= alternativnost a „zdurovění“)

Guido z Arezza (asi 992 - 1050) : *Epistola de ignoto cantu (GS II, str.43 n.)*

(--> **Ukázka 6.02**)

2.1.5 Nauka o intervalech a solmizace

Wilhelmus Hirsaugensis (Wilhelm von Hirsau + 1091):

Wilhelmi Hirsaugensis Musica, (GS II, 154 f.), 21.kapitola „Quot sint intervalla vocum“

Guido z Arezza : *Manus guidonis* (--> **Ukázka 6.03**)

2.1.6 Mutace (--> **Ukázka 6.04**)

Guido z Arezza: *Micrologus, 2. kapitola: Quae vel quales sint notae vel quot? (GS II, 4n)*

2.1.7 Musica ficta - Musica falsa [Rozklad tonálního systému] (Morawski: 86 – 92)

Jacobus Leodiensis (asi 1260 - 1330):

Speculum musicae (Bragard, R. (ed.): *Jacobi Leodiensis „Speculum musicae“, 7 sv., Roma 1955 - 1973*)

Philippe de Vitry (1291 - 1361): *Ars nova (Couss III, 18n.)*

Prosdocimus de Beldemandis (asi 1375 - 1428): *Tractatus de contrapuncto (Couss III, str.193n.)*

Johannes Tinctoris (1435 - 1511): *Tractatus de musica (Couss IV, str.37 n.)*

2.1.8 Ladění (--> **Ukázka 6.05; 6.06**)

2.1.8.1 Ladění pythagorejské - základní charakteristika

2.1.8.2 Ladění aristoxenovské - základní charakteristika

2.1.8.3 Proces přechodu od pythagorejského k aristoxenovskému ladění:

- 2.1.8.3.1 zavedení přirozené tercie
Franco de Colonia (2.pol.13.stol.): *Ars cantus mensurabilis* (GS III str.1 Couss I, str.117)
Walter Odington (asi 1277 - ?): *De speculatione musicae* (Couss I, str.182)
- 2.1.8.3.2 zavedení přirozené sexty
Johannes de Muris (asi 1290 - 1350) *Musica speculativa* (GS III, str.249)
- 2.1.8.3.3 zavedení přirozené septimy
Bartolomé Ramos de Pareja (asi 1440 -1491): *Musica practica* (ed. Johannes Wolf in: *Beiträge der internationalen Musikgesellschaft II/1901*)
- 2.1.8.3.4 rozklad pythagorejské soustavy
Henricus Loriti Glareanus (1488 – 1563) : *Dodekachordon* (1547)
- 2.2 kodifikace přirozeného ladění
Gioseffo Zarlino (1517 – 1590): *Institutioni harmoniche* (1558)

2.2 Teorie vícehlasu

2.3 *Vznik a počátek vícehlasu*

Johannes Scotus Eriugena (asi 815 – 886): *De divisione naturae*
Pseudohucbald: *Musica enchiriadis* (GS I, str.152n.): *Scholia enchiriadis* (GS I, str.173n.)
Guido z Arezza: *Micrologus*, (GS II, str.2n.): 18.kapitola: *De diaphonia, id est organi praecepto*, 19.kapitola: *Dictae diaphoniae per exempla probatio*

2.4 *Nové organum*

Ad organum faciendum – Milánský traktát (ed.: H.H.Eggebrecht/F.Zaminer: *Ad organum faciendum, Neue Studie zur Musikwissenschaft III, Mainz 1970*)

Organální traktát Montpellier

Johannes de Cotto (*Johannes Affligemensis* nebo *Cottonius*, nar.koncem 11.stol.):
De musica cum tonario (GS II, str.230), 23.kapitola: *De diaphonia id est organo*

Diskantové traktáty (*Vatikánský organový traktát „De regulis organi“*; *Anonymus: Discantus positio vulgaris*;

Johannes de Garlandia: *De musica mensurabili positio* ;

Magister Lambertus : *Tractatus de musica ad.*)

2.5 *Problematika kontrapunktu*

Johannes de Garlandia: *Optima introductio in contrapunctum pro rudibus* (Couss III, str.12n.)

Philippe de Vitry: *Ars contrapunctus* (Couss III, str.23)

Johannes de Muris: *Ars contrapuncti* (Couss III, str.59n.)

Prosdocius de Beldemandis: *Tractatus de contrapuncto* (Couss III, str.193)

Johannes Tinctoris (1435 – 1511): *Liber de arte contrapuncti* (Couss IV, str.76n.), 1477

2.6 Česká hudební teorie

Mikuláš z Kozlí (asi 1390 – po 1421)

Václav z Prachatic (asi 1490 - ?): *Musica Magistri Johannis de Muris accurata de musica Boëcii* (NK ČR, sign. V F 6)

Pavel Židek z Prahy (*Paulus Paulirinus de Praga*, asi 1413 – před 1471): *Liber viginti artium*

Václav Philomates : *Musicatorum libri quator* (1512)

Jan Blahoslav (1523 – 1571): *MUSICA to jest knížka zpěvákům náležitě zprávy v sobě zahrnující..... a vytištěná nejprve Léta Páně 1558 v Holomaucy,*(² 1569 Ivančice)

Jan Josquin (?): *MUZYKA to jest zpráva k zpívání náležitá ..... Odemne Jana Josquina jazykem českým v nově sepsaná a vydaná Léta 1561*

(oba traktáty vydal O.Hostinský: *Jan Blahoslav a Jan Josquin*, in: *Rozpravy české akademie věd a umění*, ročník V, třída I, Praha 1896)

Literatura:

- Boëthius, Anicius Manlius Severinus: De institutione musica*
Coussemaeker, Edmond de: Scriptorum de musica medii aevi novam seriem, 4 sv., Paris 1867
Fukač, Jiří – Vysloužil, Jiří: Hudební teorie, in: SČHK, s. 336 – 341
Černý, Jaromír: Středověk (800 – 1420), in: Lébl, Vladimír (ed.): Hudba v českých dějinách, Editio Supraphon, Praha 1983, s. 70-77
Gerbert, Martin: Scriptorum ecclesiasticorum de musica sacra potissimum, 3sv., St. Blasien 1784
Horyna, Martin (ed.): Václav Philomates – Čtyři knihy o hudbě, Koniasch Latin Press, Praha 2003
Horyna, Martin (ed.): Dva středověké chorální traktáty z klášterní knihovny ve Vyšším Brodě, Koniasch Latin Press, Praha 2005
Hostinský, Otakar : Jan Blahoslav a Jan Josquin, in: Rozpravy české akademie věd a umění, ročník V, třída I, Praha 1896
Hutter, Josef: Hudební myšlení, Praha 1945
Kouba, Jan: Od huství do Bílé hory (120 – 1620), in: Lébl, Vladimír (ed.): Hudba v českých dějinách, Editio Supraphon, Praha 1983, s. 139 – 141
Krác, Egon: Viachlas v hudbe Európy, Hudobné centrum, Bratislava 2008
Kurfürst, Pavel: Základy hudební akustiky, Masarykova univerzita, Brno 2000
Lébl, Vladimír – Poledňák, Ivan (eds.): Hudební věda II, str.367 n., Praha 1988
Lébl, Vladimír (ed.): Hudba v českých dějinách, Editio Supraphon, Praha 1983
Michels, Ulrich: Encyklopedický atlas hudby, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2000
Morawski, Jerzy: Teorie hudby ve středověku, Refugium Velehrad – Roma, 2012
Muris, Johannes de: Musica speculativa, GS III, s. 249
Mužiková, Růžena: Musica instrumentalis v traktátu Pavla Žídka z Prahy, in: MM 18/1960, str.85n.
Pauli Paulirini de Praga Musica instrumentalis, in: AUC 1965, Phil. et Hist. 2, Univerzita Karlova, Praha 1965, s. 57 – 87
Magister Paulus de Praga, in: MM 32/1988, str. 9n.
Hudebně teoretický traktát Mikuláše z Kozlí, in: MM 13/1960
Trojan, Jan: Muzika Václava Philomata z Jindřichova Hradce (Videň 1512). (PhDr., FF UJEP 1950, uloženo v MZK Brno, sign. 4 – 273. 559)
Waesberghe van, Joseph Smits: Musikerziehung. Lehre und Theorie der Musik im Mittelalter. Musikgeschichte im Bildern, Band III, Lfg.3, VEB Deutscher Verlag für Musik, Leipzig 1969
Walter, Michael: Grundlagen der Musik des Mittelalters, Stuttgart 1994

Příslušná osobní i věcná hesla v hlavních muzikologických encyklopediích (MGG, Grove).

Znalost titulů odborné literatury označené tučným písmem je povinná.

Terminologie:

patristika, scholastika, septem artes liberales, trivium, quadrivium, Aurelius Augustinus, De musica, Confessiones, Boëthius, De institutione musica, Cassiodorus, Institutiones divinarum et secularium litterarum, Isidorius Hispalensis, Etymologiarum sive originum libri XX, Sententiae de musica, teorie x praxe, Flacci Alcuini seu Albinus musica, Aurelianus Reomensis, Musica disciplina, Alia musica, finála, dominanta, repercuse, ambitus, Amelio Bernelius, tetrachord, pentachord, hexachord, Guido z Arezza, Epistola de ignoto cantu, mutace, hexachordum naturale, hexachordum molle, hexachordum durum, solmizace, manus Guidonis, diabolus in musica, musica ficta, musica falsa, Jacobus Leodiensis, Speculum musicae, ladění, ladění pythagorejské, ladění aristoxenovské, alikvótní tóny, pythagorejské komma, Franko Kolínský, Bartolomé Ramos de Paiera, Glareanus, Dodekachordon, Gioseffo Zarlino, Istituzioni harmoniche, hucbaldovské organum, nové organum, diskantové traktáty, Optima introductio in contrapunctum pro rudibus, ars subtilior, Mikuláš z Kozlí, Pavel Židek, Václav Philomates, Václav z Prachatic, Paulus Paulirinus de Praga, Jan Blahoslav, Liber viginti artium, Musicorum libri quator